

ШЕВЧЕНКО Т. В.,

викладач кафедри тактичної та тактико-спеціальної підготовки факультету № 3 (Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 351.741:35.088

ЕКСТРЕМАЛЬНІ УМОВИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГАРАНТУВАННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У статті розглянуто та визначено основні небезпечні фактори й екстремальні умови, що виникають під час виконання повноважень поліцейськими, а також їх вплив на гарантування особистої безпеки поліцейського. Запропоновано основні напрямки вирішення проблемних питань.

Ключові слова: Національна поліція, поліцейський, екстремальна ситуація, екстремальні умови, небезпеки, особиста безпека, професійно-психологічна підготовка.

В статье рассмотрены и определены основные опасные факторы и экстремальные условия, возникающие при исполнении полномочий полицейскими, а также их влияние на обеспечение личной безопасности полицейского. Предложены основные направления решения проблемных вопросов.

Ключевые слова: Национальная полиция, полицейский, экстремальная ситуация, экстремальные условия, опасности, личная безопасность, профессионально-психологическая подготовка.

The article deals with the basic and hazards and the basic extreme conditions that occur during the execution of police powers, as well as their impact on the personal safety of police, and suggested the main directions of solving problems.

Key words: National Police, police, situation extreme, extreme conditions, hazards, personal safety, professional psychological training.

Вступ. Актуальність порушеної проблеми визначається збільшенням значимості в сучасних умовах високого рівня індивідуальної та групової бойової готовності до дій у надзвичайних ситуаціях. Складна політико-соціальна ситуація у країні та проведення антитерористичної операції на Сході України, підвищення, за офіційними даними Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), рівня злочинності на 60% та збільшення кількості нелегальної вогнепальної зброї у населення більше ніж у 5 разів негативно впливають на стан безпеки у державі і, як наслідок, значно збільшують кількість екстремальних ситуацій у роботі Національної поліції та ускладнюють їх наслідки. Такий негативний вплив може призвести до значних матеріальних збитків та людських втрат, навіть у національному масштабі. Для протидії цим негативним явищам та забезпечення захисту населення необхідне постійне вдосконалення системи підготовки до дій в екстремальних ситуаціях. У цій системі визначення готовності правоохоронних органів до протидії небезпекам у надзвичайних ситуаціях має перспективний характер.

Актуальність указаної теми підтверджується і світовими статистичними даними. Підвищення терористичної загрози у світі, зокрема напад на редакцію французького журналу «Charlie Hebdo» у Парижі та захоплення заручників біля Венсенських воріт у січні 2015 р., теракти у Ніцці у 2015 р. та в Берліні у грудні 2016 р., численні напади та вбивства поліцейських у Туреччині, Іраку, Ізраїлі, Австрії, Італії, США та інші надзвичайні події і їх кількість вимагають гарантування безпеки держави загалом і кожного громадянина зокрема.

Варто зазначити, що дослідження діяльності працівників правоохоронних органів в екстремальних ситуаціях вивчали науковці різних сфер, зокрема педагогічної: В. Горяйнов, М. Корольчук, С. Кубицький, Є. Левін, В. Лефтеров, О. Федоренко, Г. Яворська; психологічної: О. Охременко, О. Тімченко, М. Чуносів; юридичної: М. Ануфрієв, О. Бандурка, О. Джафарова, Д. Денисюк, С. Кузніченко, О. Синявська, С. Шатрава, І. Власенко.

Результати дослідження. Для аналізу екстремальних ситуацій у діяльності Національної поліції потрібно насамперед визначити найпоширеніші та найнебезпечніші ситуації, які виникають або можуть виникати під час виконання своїх службових завдань поліцейськими.

Нами був опрацьований перелік найрозповсюдженіших та найімовірніших екстремальних ситуацій у діяльності Національної поліції та проведена їх класифікація за такими критеріями:

1. Небезпечність для поліцейського.
2. Наслідки або втрати серед поліцейських.
3. Вірогідність настання негативних наслідків для працівника Національної поліції.

Критерії ми оцінили у відсотках, де 0 – найменша небезпека, наслідки або вірогідність настання, а 10 – найбільша загроза, великі наслідки або втрати та вірогідність, що подібні ситуації трапляються постійно в діяльності Національної поліції (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Перелік найімовірніших надзвичайних ситуацій та їх класифікація

№	Вид екстремальної ситуації	Небезпечність	Наслідки або втрати	Вірогідність настання
Надзвичайні ситуації:				
1.	– природного характеру	9,5	3	1
2.	– техногенного характеру	9,5	3	1
3.	– соціально-політичного характеру	9,5	6,5	3,5
4.	– воєнного характеру	9,5	9	5
Службові ситуації:				
5.	Патрулювання	4	3	9
6.	Перевірка документів	3	2	9
7.	Зупинка автотранспорту	4	2	9
8.	Переслідування злочинця та знешкодження озброєного злочинця	9	7,5	5
9.	Виїзд на виклик (СОГ)	5	3,5	9,5
10.	Напад на працівників поліції (з будь-якою метою)	9	7,5	5

Насамперед слід зазначити найбільший та наймасштабніший за обсягом і можливими наслідками комплекс екстремальних ситуацій для працівників національної поліції – надзвичайні ситуації.

Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат. Постановою Кабінету Міністрів України № 1099 затверджено Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій. Згідно із цим положенням за характером походження подій, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій на території України, розрізняють чотири класи надзвичайних ситуацій:

- а) техногенного характеру;
- б) природного характеру;
- в) соціально-політичного характеру;
- г) воєнного характеру.

Кожен клас надзвичайних ситуацій поділяється на групи, які містять конкретні їх види.

Як видно на графіку (Рис. 1), найбільшу загрозу несуть надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру. Так, наприклад, у 2015 р. в Україні зареєстровано 148 надзвичайних ситуацій, які відповідно до Класифікатора надзвичайних ситуацій розділилися на:

- техногенного характеру – 63;
- природного характеру – 77;
- соціально-політичного характеру – 8.

Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 242 особи (з них 40 дітей) та 962 – постраждало (з них 422 дитини).

Усі види надзвичайних ситуацій характеризуються великою небезпекою для оточення, зокрема для працівників Національної поліції. Адже поліцейські зобов'язані приймати участь у ліквідації наслідків, надавати першу невідкладну допомогу. Як правило, поліцейські першими прибувають на місце події і від їх правильних дій залежить швидкість надання допомоги постраждалим, правильний

аналіз небезпек та втрат, а також організація роботи екстрених служб, охорона місця події, контроль доступу та ін.

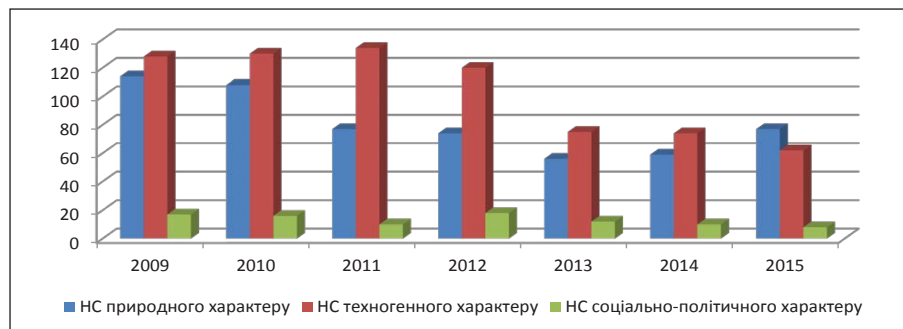

Рис. 1. Розподіл надзвичайних ситуацій, які сталися протягом 2009–2015 рр. за класами

Надзвичайні події соціально-політичного характеру несуть працівникам Національної поліції не меншу загрозу. Під час складної соціально-політичної ситуації поліція нерідко стає об'єктом нападу з боку агресивно налаштованих громадян.

Під час надзвичайних ситуацій військового характеру поліція, як правило, не залучається до бойових дій, але несе службу з охорони публічного порядку та боротьби зі злочинністю у посиленому режимі. Як свідчить світова практика конфліктів у Сирії, Грузії, Ізраїлі, Іраку, Чеченській Республіці та ін., випадки мародерства, дезертирства та нападів на населення бандитів, що заволоділи вогнепальною зброєю, є поширеною практикою. Працівники поліції повинні виконувати покладені на них завдання з урахуванням наявності зброї у злочинців та значним погіршенням криміногенної обстановки у державі чи регіоні.

Варто зауважити, що всі надзвичайні ситуації військового характеру несуть велику загрозу та мають тяжкі наслідки. Однак загроза для працівників Національної поліції від таких подій є незначною. Основне завдання поліцейських під час ліквідації наслідків таких надзвичайних ситуацій – це підтримання публічного порядку та законності з урахуванням обстановки, яка склалася.

Екстремальні ситуації під час *службової діяльності* працівників Національної поліції характеризуються більшою небезпекою та вірогідністю настання, хоча мають меншу загрозу, проте вони направлені безпосередньо на поліцейських, на відміну від надзвичайних ситуацій.

Головним показником рівня загрози для поліцейських в екстремальних ситуаціях є кількість смертельних випадків, а також кількість травмованих працівників Національної поліції. У середньому за рік під час виконання службових обов'язків гине 46, а травмується 342 поліцейських. Загальна кількість загиблих та травмованих правоохоронців у декілька разів більша. Так, тільки за 2011 р. загинуло 122 та отримали травми 4 589 правоохоронців, у 2012 р. загинув 121 правоохоронець. Загальна кількість загиблих та травмованих правоохоронців не відома, але з урахуванням статистичних даних можна визначити, що за роки незалежності України загинуло понад 2 700 правоохоронців, а травмовано понад 100 000 осіб. Цифри вражають, але це дійсна ціна охорони правопорядку в Україні (див Рис. 2 і 3).

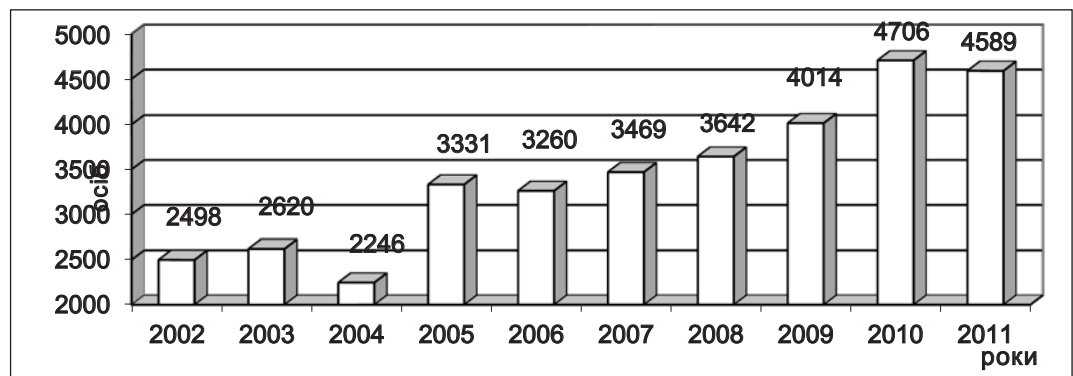

Рис. 2. Динаміка загального рівня травматизму працівників міліції за період із 2002 по 2011 рр. (кількість травмованих за роками)

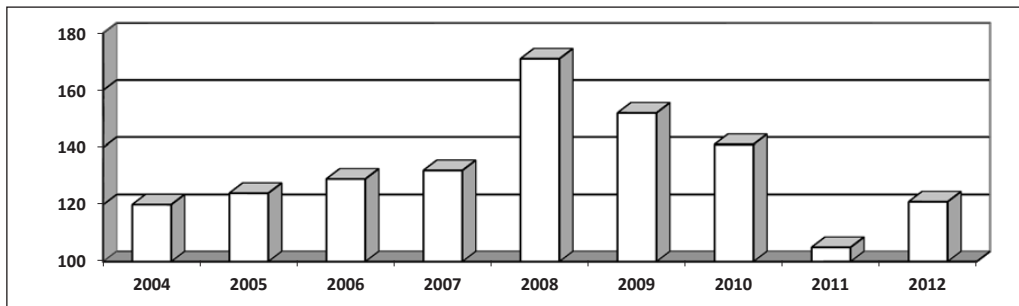

Рис. 3. Загальна кількість загиблих працівників міліції за роками

Патрулювання в роботі Національної поліції, зокрема патрульної, має досить важливе значення. Під час патрулювання поліцейські виконують низку завдань з охорони публічного порядку, протидії злочинності та профілактики правопорушень. Як свідчить вітчизняна та зарубіжна статистика, саме під час патрулювання поліцейських очікує значна кількість екстремальних ситуацій. Подібні екстремальні ситуації пов'язані, як правило, з вуличною злочинністю, із громадянами, які знаходяться у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, мають психічні розлади чи захворювання, або інші дрібні, однак небезпечні, обставини, що можуть призвести, зокрема, до тяжких тілесних ушкоджень або навіть смерті поліцейських.

Перевірка документів – один із простих на перший погляд елементів у роботі поліції. У реаліях сьогодення та у зв'язку зі збільшенням нелегальної вогнепальної зброї на руках у громадян перевірка документів несе велику загрозу для життя працівників поліції. Як показує вітчизняна статистика, екстремальні ситуації, пов'язані з перевіркою документів згідно зі ст. 32 Закону України «Про національну поліцію», у роботі поліцейських мають місце майже кожного дня.

Зупинка автотранспорту для працівників Національної поліції стає екстремальною ситуацією, без перебільшень, кожного разу, коли все йде «не за планом». Як правило, зупинка підозрілих автомобілів закінчується переслідуванням та застосуванням вогнепальної зброї, а також призводить до матеріальних втрат, пошкодження службового транспорту та навіть загибелі працівників поліції.

За даними МВС України, у місті Києві за добу на номер «102» надходить понад 5 000 дзвінків. Кожний із виїздів на виклик прямо пов'язаний із виникненням екстремальних ситуацій. Нерідко працівники поліції отримують травми різного ступеня тяжкості, зокрема вогнепальні та ножові поранення.

За даними МВС України, понад 70% випадків повідомлення про наявність зброї у громадян закінчується її застосуванням або спробою застосування. Працівники поліції, які проводять затримання озброєних злочинців, незалежно від підрозділу та рівня підготовки, перебувають в екстремальній ситуації. На жаль, подібні випадки закінчуються пораненнями та загибеллю працівників поліції, що свідчить про проблемність питання та недостатній рівень підготовки правоохоронців до дій у подібного роду екстремальних ситуаціях.

Однією з найнебезпечніших ситуацій у службовій діяльності працівників Національної поліції України є вчинення нападів, зокрема збройних, на поліцейських. Напади вчиняються з різних мотивів: з хуліганських мотивів, з метою заволодіння зброєю, звільнення затриманих поплічників, з метою заволодіння майновими або грошовими цінностями та ін. Варто зауважити, що такі напади, як правило, мають швидкоплинний та раптовий характер і потребують від поліцейських чітких і злагоджених дій для їх відбиття. Застосування вогнепальної зброї за останні роки у таких випадках стало звичайною обставиною, однак, як свідчать статистичні дані, навички поводження поліцейських зі зброєю в екстремальних ситуаціях знаходяться на недостатньому професійному рівні.

Висновки. Значення стану особистої безпеки поліцейських в екстремальних умовах є не тільки професійною проблемою, але й впливає на національну безпеку України. Тому для покращення загального стану в цій галузі вкрай необхідні державні кроки у зазначеній сфері, національне фінансування і докорінна зміна системи професійної підготовки у правоохоронних органах. Знання правил поведінки із громадянами, способів захисту себе й оточення в умовах виникнення екстремальної ситуації та вміння застосовувати їх на практиці – це той шанс, який може допомогти поліцейському з мінімальними фізичними і моральними втратами вижити в небезпечній ситуації та професійно виконати свої обов'язки.

Наведений аналіз екстремальних ситуацій для працівників національної поліції в надзвичайних та службових ситуаціях дозволяє зробити такі висновки:

1. Потрібно посилити заняття зі службової підготовки працівників поліції незалежно від роду діяльності та підрозділу, де вони проходять службу.

2. Збільшити кількість практичних занять зі службової підготовки, зокрема з тактичної.
3. На заняттях із тактичної підготовки розбирати та аналізувати не гіпотетичні ситуації, а реальні, тобто ті, що мали місце у реальному житті, і відпрацьовувати їх на практичних заняттях.
4. До занять із тактичної підготовки залучати пейнтбольне або страйкбольне обладнання з метою максимального відтворення екстремальної ситуації, виховання навичок швидкої адаптації працівника поліції до екстремальних умов.
5. Посилити нормативно-правовий захист працівників Національної поліції в екстремальних умовах.
6. Посилити контроль за засобами індивідуального захисту поліцейських, тобто контролювати не тільки наявність засобів бронезахисту (бронезилети, шоломи), а й їх стан та відповідність загрози.
7. Аналіз екстремальних ситуацій у службовій діяльності правоохоронців вказує на дуже низькій рівень навичок поліцейських під час вчинення нападу на транспорті та веденні бою всередині автомобіля, а також відсутність навичок швидкого виходу зі службового автомобіля, застосування зброї або прийомів рукопашного бою в автомобілі.
8. Аналіз екстремальних ситуацій у службовій діяльності правоохоронців вказує на відсутність навичок поліцейських використовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби в зимовий період, коли і громадяни, і працівники поліції мають значну кількість одягу, що зменшує мобільність та швидкість виконання стандартних вправ.
9. У зв'язку з величезною кількістю гранат та інших вибухових пристроїв, що з'являються у незаконному обігу громадян, необхідно проводити заняття з ознайомлення особового складу Національної поліції з основними видами, властивостями та наслідками застосування вибухових пристроїв та гранат, а також надання навичок первинної діагностики та аналізу вибухових пристроїв та гранат із метою своєчасного повідомлення відповідних служб та імовірного зменшення шкоди населенню й охоронюваним законом інтересам.

Список використаних джерел:

1. Ануфрієв М. Організаційно-правові засади управління безпекою життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ України : [науково-практичний посібник] / М. Ануфрієв. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 32 с.
2. Бандурка А. Генерал милиции советует и предупреждает : [учебное пособие] / А. Бандурка. – Х., 1998. – 256 с.
3. Бандурка О. Основи охорони праці та охорона праці в діяльності ОВС / О. Бандурка, І. Паша, І. Власенко, П. Бортнічук. – Х., 2003. – 288 с.
4. Білоус Т. Сутність і структура професійної готовності до роботи в екстремальних умовах у майбутніх працівників органів внутрішніх справ / Т. Білоус // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – № 2 (18). – С. 37–40.
5. Власенко І. Шляхи забезпечення особистої безпеки працівника ОВС / І. Власенко, М. Чміль // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 24. – С. 60–63.
6. Власенко І. Удосконалення професійної підготовки працівників ОВС / І. Власенко // Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 35. – С. 356–360.
7. Джафарова О. Щодо визначення категорії «Екстремальні умови проходження служби в органах внутрішніх справ» / О. Джафарова // Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 грудня 2015 р.). – Х. : ХНУВС, 2015. – С. 73–74.
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.
9. Криворучко Л. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. Криворучко. – Х., 2008. – 20 с.
10. Власенко І. Проблеми особистої безпеки працівників правоохоронних органів / І. Власенко // Матеріали науково-практичної конференції «Проблеми вдосконалення професійної майстерності працівників ОВС в бойовій підготовці». – О., 2008. – С. 11–13.
11. Власенко І. Ступінь впливу екстремальних умов на працівників міліції при використанні ними вогнепальної зброї / І. Власенко, М. Чміль, В. Федоров // Право і безпека. – 2012. – № 4 (46). – С. 335–338.

